

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گزارش از کتاب «مکتب در فرایند تکامل»

و بازتاب‌های علمی آن

سید محمد علی میردامادی

کمیل فرحناکیان

عنوان و نام پدیدآور : گزارشی از کتاب مکتب در فرایند تکامل و بازتاب‌های علمی آن
 مشخصات نشر : اصفهان: اندیشه گویا، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۶۸۰ ص.
 شابک : 978-600-6836-18-8
 نوعیت فهرست نویسی : فیهای مختصر
 یادداشت : فهرستنویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی
 است
 شناسه اف : میردامادی، سیدمحمدعلی، ۱۳۴۷-
 شناسه افزوده : مجموعه مقالات و جلسات نقد کتاب مکتب در فرایند تکامل
 شماره ثبت : ۳۸۱۹۳۳۳

گزارشی از کتاب مکتب در فرایند تکامل و بازتاب‌های علمی

سید محمد علی میردامادی - کمیل فحناکیان

ناشر : اندیشه گویا

شابک : ۹۷۸ ۶۰۰ ۶۸۳۶ ۱۸ ۸

نوبت چاپ : اول بهار ۱۳۹۴

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد قطع وزیری

چاپخانه : کوثر صحافی : بابک

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

© حق چاپ محفوظ است

انتشارات
اندیشه گویا

Andisheh.g@Gmail.com

۰۳۱-۳۳۳۷۵۵۴۴

۰۹۱۳ ۱۰۳ ۵۵۸۹

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه
۱۳.....	فصل اول: گزارشی از کتاب مکتب در فرآیند تکامل
۱۳.....	تکامل مفهوم امامت در بعد سیاسی و اجتماعی
۱۳.....	مراحل تکون و شکل‌گیری شیعه
۱۴.....	چگونگی انتخاب امام
۱۴.....	سه تلقی از امامت
۱۶.....	دوران امام کاظم (ع) و رشد جنبه سیاسی مقول امامت
۱۷.....	تکامل مفهوم امامت در بعد علمی و معنوی
۱۸.....	مفهوم امامت و مسأله‌ی غلو
۲۰.....	امامت علمای ابرار
۲۱.....	بحران رهبری و نقش روایان حدیث
۲۱.....	بحران اول رهبری
۲۲.....	بحران دوم رهبری
۲۹.....	مناظرات کلامی و نقش متکلمان
۳۵.....	فصل دوم: واکنش‌های اولیه به کتاب مکتب در فرایند تکامل
۳۵.....	تحقیق نمونه (دفاع از کتاب مکتب در فرآیند تکامل)
۳۸.....	'دعای اکبر گنجی': مدلول کتاب تاریخی مدرسی طباطبائی نفی وجود حضرت مهدی است
۴۰.....	پاسخ مدرسی به گنجی
۴۳.....	واکنش دکتر محدثین به مقاله گنجی: کتابی که بهانه دست اکبر گنجی شد

۵۷.....	فصل سوم: مقالات نقد کتاب «مکتب در فرایند تکامل»
۵۷.....	تأملی در «مکتب در فرایند تکامل»
۷۸.....	تأملی در کتاب مکتب در فرایند تکامل
۹۴.....	نقدی بر یک کتاب
۱۰۹.....	نقد روش‌شناسی نظریه علمای ابرار با تأکید بر کتاب مکتب در فرایند تکامل
۱۲۹.....	نقض بی‌طرفی در کتاب «مکتب در فرایند تکامل»
۱۴۱.....	تأملی در حدیث و درک تاریخی عقاید (بخش اول)
۱۶۰.....	یادداشتی بر یک نقد
۱۶۳.....	ناامیدگاه دکتر مدرسی طباطبایی درباره‌ی ابن‌قبه و نوبختیان (سید محمد ذوقی) ... ۱۶۳
۱۷۱.....	نقدی بر فرضیه محور امامت شیعی بررسی استنادهای کتاب «مکتب در فرایند تکامل»، بخش مربوط به دوران امامت حضرت امام باقر علیه السلام
۱۹۳.....	نقدی بر فرضیه نهاده امامت شیعی بررسی استنادهای کتاب «مکتب در فرایند تکامل» بخش مربوط به دوران امامت حضرت امام صادق علیه السلام
۲۲۷.....	بررسی چهار نکته درباره زندگی امام صادق (ع) از کتاب دکتر حسین مدرسی
۲۴۲.....	نعمانی و مصادر غیبت (۱)
۲۵۴.....	نعمانی و مصادر غیبت (۲)
۲۶۹.....	نعمانی و مصادر غیبت (۳)
۲۷۶.....	نعمانی و مصادر غیبت (۴)
۲۸۳.....	نعمانی و مصادر غیبت (۵)
۲۹۳.....	امام‌شناسی عبدالله ابن ابی‌یعفور
۳۱۲.....	ملاحظات درباره گفتمان تفویض در نخستین سده‌های اسلامی
۳۴۱.....	ویژگی‌های اساسی امامان (ع) در اندیشه ابن‌قبه
۳۶۴.....	سیری بر نظریه عصمت امام، از آغاز تا سده پنجم هجری
۳۹۰.....	بازخوانی براهین قرآنی عصمت در قرون نخستین
۴۱۷.....	عصمت امام از دیدگاه خرد
۴۳۹.....	نقد و بررسی نظریه مدرسی طباطبایی درباره نقش غالیان در انتشار روایات با مضامین «فوق بشری بودن ائمه»
۴۶۲.....	تعامل ائمه (ع) با غلات
۴۸۷.....	معیار غلو در اندیشه شیخ صدوق

تحلیل شرکانگاری اعتقاد به مقامات الهی امامان علیهم السلام بر پایه اوصاف قرآنی مشرکان	۵۰۳
نقد و بررسی نظریه علمای ابرار از دیدگاه قرآن و احادیث	۵۱۶
نسبت تبعات کلامی کتاب (مکتب در فرایند تکامل) به لوازم کلامی زیارت جامعه کبیره ...	۵۳۰
ملاحظات انتقادی درباره‌ی «مکتب در فرایند تکامل»	۵۶۱

فصل چهارم: جلسات نقد کتاب مکتب در فرایند تکامل	۵۷۱
نقدی بر کتاب «مکتب در فرایند تکامل» (بخش اول)	۵۷۱
نقدی بر کتاب «مکتب در فرایند تکامل» (بخش دوم)	۵۷۹
نقدی بر کتاب «مکتب در فرایند تکامل» (بخش سوم)	۵۸۶
نقدی بر کتاب «مکتب در فرایند تکامل» (بخش چهارم)	۵۹۰
چکیده‌ای از یک نقد شریعی	۵۹۸
جلسه اول نقد «مکتب در فرایند تکامل»	۶۰۱
جلسه دوم نقد «مکتب در فرایند تکامل»	۶۳۹

مقدمه

کتاب مکتب در فرایند تکامل با عنوان فرعی «نظری بر تطور مبانی فکری تشیع در سه قرن نخستین»، ترجمه کتاب «بحران و تثبیت در دوره تکوینی اسلام شیعی؛ ابوجعفر ابن قبه رازی و سهم او در اندیشه شیعی امامی»^[۱] است که در سال ۱۹۹۳ از سوی انتشارات داروین به قلم سید حسین مدرسی طباطبایی در شهر پرینستون منتشر شد.^[۲] ظاهراً هاشم ایزدپناه کتاب را در همان سال‌ها به فارسی ترجمه کرد و نسخه‌های کپی‌شده آن حتی در شهر قم دست به دست می‌گشت. سرانجام ویرایش جدید آن کتاب با ترجمه «هاشم ایزدپناه» و مقدمه جدید مؤلف در سال ۱۳۸۶ با مجوز وزارت ارشاد، به طور رسمی و رسمی منتشر شد و در صدر جدول کتاب‌های پرفروش قرار گرفت. آنچنانکه این کتاب با قیمت ۸۶ هزار تومان در آذرماه ۸۶ رسید.

انگیزه نویسنده از نگارش این کتاب

به نظر می‌رسد نویسنده محترم بر آن است که از یک سو از چهره تشیع در برابر تصویرنمایی‌های مستشرقین از این فرقه که آن را نوعی فرایش باطنی می‌دانند که از باورها و سنت‌های قدیم در پریش قدسان، از فرقه ایزدی ایران و تاسیخ‌بندی تا تجلی و حلول مسیحی آمیخته شده و با نظریاتی مانند تحریف قرآن، سب صحابه، طینت، فوق بشری بودن امامان، طینت، بداء و ... همراه است؛ دفاع کند و آن تصویرهای غلط را از چهره کتاب‌های آن‌ها، پیرامون این فرقه بزدايد و از سوی دیگر با نوعی تلقی‌های غالیانه که در دوزن این فرقه اسلامی بعضاً مشاهده می‌شود، مبارزه کند و در نتیجه کتابی بنویسد که در آن تصویری قابل درک و رصه‌تر از این مکتب در مجامع علمی ارائه کند. تصویری که مؤلف در این کتاب به دنبال آن است، اعتقاد به مرجعیت علمی اهلبیت پیامبر (علیهم السلام) در معارف اسلامی (بر اساس حدیث ثقلین و نصوص دیگر) به عنوان هسته اصلی تشیع است که البته آن با اعتقاد مستحکم به احقیت امیر مومنان و فرزندان او در رهبری جامعه همراه است ولی با تقدیس افراطی و باورها و نسبت‌های پیش از اسلام، مناسبتی نداشته است (مدرسی طباطبایی، ۱۳۸۹، ۱۰-۱۲). وی همچنین در این کتاب به دنبال روشن ساختن برخی جنبه‌های فرایند تکاملی این فرقه نیز هست (مدرسی طباطبایی، همان، ۲۶).

سید حسین مدرسی طباطبائی در مقدمه ویرایش جدید کتاب می‌نویسد:

اصل انگلیسی کتاب بدین گونه بیست سالی پیش از این، برای حال و هوایی دیگر و در پاسخ به نیازی در شرایط زمانی و مکانی و فرهنگی خاص تدوین شده بود. در آغاز بر این باور بودم که به خاطر همین مسائل جنبی مطرح شده در کتاب، برگردان فارسی آن سودمند نیست چه برخی از مباحث زمینه ساز تدوین آن در جوامع ما مطرح نبود و تحریک ساکن، موجبی نداشت. حتی وقتی کتاب به هر صورت در آمریکا ترجمه شد خوشدل بودم که در ایران جز چند نسخه بسیار معدود (از پراکس)، چیزی از آن در دسترس قرار نگیرد... بر سر هم، اکنون پس از گذشت سال‌ها به نظر می‌رسد که دیگر آن ملاحظات پیشین، زمینه‌ای ندارد.

روش نویسنده در این کتاب

روش نویسنده در این کتاب روشی تاریخی است که می‌خواهد با پیش نهادن طرحی برای دسته‌بندی مواد مربوط به مصادر قدیم اسلامی و دسته‌بندی و مقایسه آن مواد با یکدیگر و با شواهد تاریخی خارجی، و نه تکامل فکر شیعی را در چهارچوب تعالیم و حرکت تاریخی اسلام پیگیری کند که در واقع به دنبال روش ساختن یک پازل تاریخی است (مدرسی طباطبائی، همان، ۱۲-۱۳). او در ادامه بر این روش خود تأکید و بیان می‌کند که آنچه در این کتاب آمده تاریخ فکر است نه تجزیه و تحلیل مبانی عقاید یا نقد و بررسی باورهای مذهبی و در واقع آنچه را که وی - به زعم خود - در صد نمایاندن آن است، اعتقادات دینی و مباحث کلامی نیست و حتی بیان می‌دارد که حضور دائمی امام در عالم وجود، که از پایه‌های اصلی عقیدتی تشیع امامی است، در جای خود با براهین تحلیلی و کلامی متقن اثبات شده و در عقانیت آن جای هیچ تأملی نیست (مدرسی طباطبائی، همان، ۲۲۰-۲۳؛ همو، ۱۹۶).

وی در ادامه با اشاره به نکته‌ای روش شناختی بیان می‌کند که کسی تصور کند بزرگان شیعه در قرن چهارم به خاطر نزدیک تر بودن به عصر حضور ائمه، آگاهانه اول تری از مسائل داشته‌اند، اندیشه‌ی نادرست است. او نتیجه می‌گیرد اینکه یک نظریه معادله سرها به این دلیل رد می‌شود که فی المثل با گفته شیخ مفید یا بزرگان شیعه در آن ادوار نمی‌خواند یا با سخن نجاشی در مسأله‌ای که سه قرن بر زمان او مقدم است مخالفت دارد نقد علمی نیست؛ چه رسد به آن که سخنی را به خاطر مخالفت با گفته مرحوم شیخ آقا بزرگ در ذریعه و امثال آن از درجه اعتبار ساقط دانند (مدرسی طباطبائی، همان، ۱۵).

اشاره به برخی واکنش‌ها

سعید بهمن‌پور، در مصاحبه‌ای با ویژه‌نامه دین و مدرنیته، از نخستین کسانی بود که به این کتاب اشاره کرد و دیدگاه‌های محسن کدیور را زیر تأثیر آن دانست. از نظر آقای بهمن‌پور روش به کار رفته در کتاب «مکتب در فرایند تکامل» در ادامه سنت شرق شناسانی چون ایگناز گلدزیهر و یوزف شاخ است.^[۳] اما خود وی در مصاحبه‌ای، برخی از دیدگاه‌های مشابه با کتابش، از جمله دیدگاه محسن کدیور را که در سلسله سخنرانی‌ها و مقالات «بازخوانی شیعه» منتشر شده بود را متفاوت می‌اند.^[۴] حسن انصاری این کتاب را «تحقیق نمونه» نامیده و گفته است:

استاد درسی نمونه عالی یک محقق آگاه به موضوع و به منابع تحقیق است ... کتاب دکتر مدرسی نمونه یک کار بزرگ و محققانه است که هم مبتنی بر تتبع و تحقیق آگاهانه است و هم در آن از آمیختن سائل و افتادن در خلط موضوعات و ارائه "نظریه" پردازی‌های بزرگ اما بی‌دلیل و ایدئولوژیک به خودداری شده است. این کتاب در کنار دیگر فوائد آن، نمونه‌ای است مهم برای درک درست شیعه و بهیچ‌وجه، بی‌تحقیق.^[۵]

اما چند تن از نویسندگان مجله «مجموعه‌های سبجانی»^[۶] و حسن طارمی راد نیز بر این کتاب نقدهایی وارد کرده‌اند^[۸] که نویسندگان در چند مقاله به پاره‌ای از اشکالات آنان پاسخ داده است.^[۹]^[۱۰]^[۱۱]

مهدی چهل تنی نیز در مقاله‌ای نوشته است که برخی از ارجاعات تاریخی این کتاب گزینشی انجام شده. وی در این مقاله به چند مورد از آنچه که وی اشتباه در ارجاعات تاریخی می‌نامد اشاره می‌کند.^[۱۲]

به دنبال انتشار ترجمه فارسی کتاب، اکبر گنجی مقالاتی منتشر کرد که در آن‌ها با استناد به کتاب مکتب در فرایند تکامل، مدعی شد بسیاری از اعتقادات فعلی شیعه از جمله اعتقاد به امام دوازدهم، عید غدیر، زیارت عاشورا و ولایت فقیه بر ساخته شیعیان و نه حادقین می‌باشند.^[۱۳] گنجی در ادامه افزود که مطالب مورد ادعای وی اقتضائات تاریخی کتاب مدرسی هستند که ممکن است مطابق با اعتقادات نویسنده کتاب مکتب در فرایند تکامل نیز نباشند.^[۱۴]

سید حسین مدرسی طباطبایی نیز در پاسخی به گنجی برداشت وی از کتاب را نادرست دانسته و از کسانی که پیام کتاب را در مسأله مهدی^[۱۵] و شمار ائمه^[۱۶] دریافتند تعجب می‌کند:

در آن روزگار برخی از مردمان، این پدیده تاریخی غیر منتظره و انطباق پیش‌بینی نشده را معجزه خواندند که اگر تعریف الهیات مسیحی را از این مفهوم کلامی در نظر گیریم با آن مفهوم و با فکر حضور خدا در روند تاریخ بیگانه نیست، و بسیاری نقدها در زبان‌های غربی نشان داد که

خوانندگان، همین پیام را از آن کتاب دریافت کرده‌اند. این همه نیت و همت آن کتاب بود. به کسانی که با آن تعریف از مفهوم امامت موافق نیستند حق می‌دهم که در چهارچوب فکری و عقیدتی خود با آن نوشته مخالفت ورزند؛ اما از کسانی که پیام کتاب را در مسأله مهدی و شمار ائمه دریافتند تعجب می‌کنم.^[۱۶]

در ادامه به گزارشی از این کتاب و سپس به بازخوردها و واکنش‌هایی که این کتاب در قالب مقاله و همایش و ... در پی داشته خواهیم پرداخت.

www.ketab.ir